మొక్కుబడి

"కరుణకుమార"

ఆ చుట్టుపక్కల ఇరవై, ముప్ఫయిమైళ్ల దూరంలోగల అన్ని గ్రామాలకూ అంకమ్మతిరునాళ్లు ఒక్కటే గొప్పతిరునాళ్లు. ప్రతిసంవత్సరమూ జ్యేష్ఠశుద్ధ పంచమి లగాయతు మూడురోజులు అంకమ్మజాతర బహువేడుకగా జరుగుతుంది. ఆ తల్లి ప్రత్యక్షదేవత అని ప్రతీతి. ఆ అమ్మవారి తిరునాళ్ల వైభవం కళ్లతో చూడవలసిందే కాని వర్ణించడానికి శక్యంకానిపని. అమ్మవారి దేవళం గ్రామానికి తూర్పుగా ఒక ముప్పాతిక మైలు దూరంలో ఉన్నది. అది ఒక చిన్న దేవళం. అమ్మవారి కాదేవళం అత్తవారిల్లు. ప్రతీయేటా జాతర మూడురోజు లుందనంగా అమ్మణ్ణిని అత్తవారింటినుండి గ్రామంలోనికి (పుట్టింటికి) తీసుకొనివచ్చి గ్రామంలో నాలుగువీథులూ కలిసేచోట ఒక చిన్న తాటాకులగుడిసె వేసి దానిలో ప్రవేశపెట్టే మామూలు. అమ్మణ్ణికి లాంఛనాలూ, మర్యాదలూ జరపడానికై ఆ గ్రామకరణంగారిల్లు అమ్మకు పుట్టిల్లూ, మునసబుగారిల్లు అత్తవారిల్లూగా అనాదినుండి ఏర్పాటు అయిఉన్నవి. అందువల్ల గ్రామంలో వేయబడిన గుడిసెలో వేంచేపు చేసేముందు అమ్మవారిని ముందుగా కరణంగారింటికి తీసుకొనివచ్చి కొత్తచీరలు కట్టబెట్టి పసుపూ కుంకుమా పెట్టి, ఒడిబియ్యం మూటగట్టి, వడపప్పూ పానకం చలిబిండిముద్దలూ పంజారం చేసి, పాద్యేముందు రెండుబిందెలనీళ్లు వారుపోసి అమ్మను పుట్టింటిగుడిసెలో ప్రవేశపెట్టే ఆచారం. జాతరనాడు అమ్మవారు పయనమైపాద్యేముందు గ్రామమునసబుగారింటికిపోయి, వారివల్లకూడా తగు సత్కారాలు పొంది, జాతరకు బయలుదేరి ఊరుకు తూర్పుగా ఉన్న దేవళంలో చేరుతుంది. అది లగాయతు మూడురోజులు జాతరవైభవం అంతా దేవళందగ్గరనే జరుగుతుంది. మూడురోజులూ జాతర అయినతరువాత అమ్మవారి గరగలను దేవళంలోనుండి లేవదీసి వంతు చాకలి వాడిఇంట్లో అటకమీద భద్రపరుస్తూ ఉంటాడు. ప్రతిగరగకూ లావూ, పొడుగూ, ఎత్తూ వగైరా కొలతలు తీసుకొని, కాగితంమీద వ్రాసి, గరగలెన్నో లెక్కపెట్టుకొని కరణంగారు వంతుచాకలివాడిదగ్గర రసీదుతీసి దగ్గర పెట్టుకొంటాడు.

ఆ సంవత్సరం పంచమినాడు జాతర అనంగా, పాడ్యమినాడే వంతుచాకళ్లు గరగలను అటకమీదినుండి దించి, అరవీసెడు చింతపండు పట్టించి, ఊరు బయటదొరువుకాడ ఇసకాబూడిదాపట్టించి ఒక్కపూట అంతా చేతులు మంటపుట్టేటట్టు — నల్లగా చెక్కపేడులాగ ఉండిన ఇత్తడి గరగలు తెల్లగా బంగారుచాయ వచ్చేటట్టుగా — రుద్ది శుభ్రంచేశారు. సంవత్సరం నుండి పాడుపడి, గాడిదలూ, పందులూ, కుక్కలూ పొర్లాడే దేవళాన్ని అర్చకులుగా ఉండే పూజగొల్లలు చిమ్మి బాగుచేసి లోతట్టూ వెలితట్టూ కూడా సున్నం కొట్టి, వాకిటిముందొక తాటాకుపందిరి వేసి, వేపమండల తోరణాలు కట్టి అలంకరించారు. మామూలు ప్రకారం అమ్మవారిని విదియనాడు ఉదయాన్నే దేవళం దగ్గరనుండి లేవదీసి పోతురాజుతోసహా గ్రామంలోనికి తీసుకొనివచ్చి మామూలు మర్యాదలు జరిగిన తర్వాత వీథిలో వేసిన గుడిసెలో ప్రవేశపెట్టారు.

పంచమినాడు జాతర ఆరంభం. ఆవుదయాన్నే అర్చకులు గుడిసెవాకిట చిమ్మి, అలికి, ముగ్గులుపెట్టి,

పోతురాజు కొయ్యకు కొత్త పసుపూ, కుంకుమా పూసి వేపమండలు కట్టి అలంకరించి బయట గుడిసెకు ఆనించి యుంచారు. గుడిసెవాకిలి తెరచి ఉన్నది. అమ్మవారి గరగలు పసుపుకుంకుమాలంకారాలతో విరాజిల్లుతున్నవి. మట్టికుందిలోని అగ్నిహోత్రంలో వేల్చిన సాంబ్రాణిపొగ చుట్టుప్రక్కల వందగజాల వరకు వ్యాపించి ఆ వాతావరణాన్నంతా పవిత్రం చేస్తున్నది. రెండు సన్నాయి మేళాలూ, రెండుడోళ్లూ, రెండు పీరణాలూ, రెండు తాషాలూ, ఒక రండోలూ, ఆరు డప్పులూ గల మేళం గుడిసెముందు మోగుతూ మిన్నుముట్టే ధ్వనిచేస్తున్నది. అప్పుడప్పుడు కొందరు పూజాగొల్లలు వలయాకారం గల బూరగొమ్ములు ఊదుతూ అంత ధ్వనిగల మేళవాయిద్యంలోనూ ఒక వింత ధ్వని కల్పిస్తున్నారు. అప్పటికప్పుడే అమ్మవారి గుడిసెకాడ జనం గుంపులుకూడి ఉన్నారు. మేళ ఆరంభం కాగానే చాకలివాడొకడు ఒక కోడిని తెచ్చి అమ్మవారి వాకిట తెగ్గోసి గరగలచుట్టూ తిప్పి పారవేశాడు. బయట నిలబడియున్న మరొక చాకలి వాడు దాన్ని తీసుకొని భద్రపరుచుకొన్నాడు

అమ్మవారి సముఖంలో — అనగా ఆమె దృష్టికి ఎదురుగ్గా — ఒక ఏభయిగజాలదూరంలో వీధికి నట్ట నడుమను ఒక చిన్నగొయ్యి తీసి, ఆగోతిలో ఒకచిన్న పందిపిల్లను (బ్రతికినదాన్ని) కాళ్లూ పొట్టా భూమిలోకి దింపి పీకెవరకూ మట్టితో పూడ్చి, మూతీ, కళ్లూ, తలా మాత్రం పైన ఉండేటట్టు మట్టికూరి గట్టిచేశారు. దూరాన్నుండి మాస్తే ఆ పందిపిల్ల తలకాయ సుమారు అయిదారంగుళాల ఎత్తున ఒక కొయ్యను భూమిలో నాటినట్టుగా కనపడుతుంది. ఆ పందిపిల్ల పీకెవరకు భూమిలో ఉండి, ఎటూకదలడానికి వీల్లేకుండా, ఊపిరి తిరగని స్థితిలో ఉండినప్పటికీ ఇంకా బ్రదికి బయట పడి జీవించాలన్న అడియాసతో కాబోలు, ఎప్పుడూ కీచుకీచుమని అరుస్తున్నది. అంతట గ్రామంలోని రైతు లందరూ వారివారి పశువులనూ, ఎద్దులనూ, ఆవులనూ, ఆవుకోడెలనూ, బర్రెలనూ, బర్రెదూడలనూ ఒక్కొక్కరే మందలుమందలుగా పడమటినుండి తోలుకొని వచ్చి, పందిపిల్ల తలను పశువులచేత తొక్కించి తూర్పుగా తోలుకొనిపోతున్నారు. పశువుల డెక్కలు తన మూతిమీద పడినపుడల్లా, ఆ పందిపిల్ల కీచుకీచుమని రోదనచేస్తూనే ఉన్నది. దీని ఏడుపు విని కొన్ని కొన్ని పశువులు బెదురుకొని, చెవులు నిక్క బెట్టి, గుడ్లు పెద్దవిచేసి బిత్తరుచూపులు చూస్తూ, తోకలెత్తి భూమి నొకమారు మూచూచి, తటాలున నాలుగుకాళ్లూ ఎత్తి ఎగిరి ఒక్కగంతువేసి ముందుకు పారిపోతున్నవి. ఇంతాకష్టపడి తోలుకొని వచ్చిన పసరాలు పందిపిల్లను తొక్కకుండా పోతే ప్రయోజనం లేదని, అట్టిపశువుల ఖామందులు వాటిని మెడపలుపులు పట్టుకొని, బెదరకుండా చోయ్, చోయ్ అని మెడమీదా, వంటిమీదా చేత్తో నిమురుతూ నెమ్మదిగా పందిపిల్ల దగ్గరకు తెచ్చి, నాలుగు కాళ్లలో ఒక్క కాలితోనయినా పందిపిల్లను తొక్కించి మరీ తీసుకొనిపోతున్నారు. కొన్ని పశువులు పరధ్యానంగా పోతూ పోతూ, కాలికింద పందిపిల్ల పడి కీచుకీచుమనేవరకు హఠాత్తుగా బెదరి ఎటుపోవడానికీ తోచక అక్కడనే కటిక్కన నిలబడి నాలుగు కాళ్లతోనూ గబగబ గుర్రము కదంతొక్కినట్లు పందిపిల్లను తొక్కుతూ వికటనృత్యం చేస్తున్నవి. ఇంతలో వెనకనుండి కొన్ని పశువులు తోసుకొనివచ్చి ముందు పశువులను కొమ్ములతో కుమ్ముతూ తరువాత వాటివంతు తీర్చుకొంటున్నవి. ఈ ప్రకారం జాముపొద్దెక్కేవరకు గ్రామంలోని పశువులు, పిన్నా పెద్దా సుమారు నాలుగైదు వందలు, డెక్కలతో పందిపిల్లపై విహారం సలిపే వరకు, పాపం, ఆపందిపిల్లకు పొడుగాటి మూతిచివర మెత్తనిస్థలం కొట్టుకొనిపోయి, చర్మం లేచి, రతికి ముద్దయి, ఎర్రగా పుండుపడి నెత్తురు ప్రవహిస్తున్నది. ఇంకా పందిపిల్ల అరుస్తూనే ఉన్నది — దాని దెంత మొండిప్రాణమో! ఇంతలో ఒక కాపువాళ్ల పిల్లవాడు — పద్నాలుగేళ్లవాడు — తనఇంట పుట్టిన పడమటి ఆవు కోడెదూడను తాను స్వయంగా తోలుకొనివచ్చి, తన కోడె బెదరి సరిగా తొక్కుతుందో తొక్కదో అని, తాన కూడాఉండి, పందిపిల్లదగ్గర కూర్చొని, గూడ

ముందుకాలు చేత్తోపట్టుకొని, రక్తప్రవాహంతో ఎర్రడాలు పొందిన పందిపిల్లమూతిమాంసంకండమీద డెక్కతో పదిసార్లు తన తనివితీర తొక్కించి, చూచే వాళ్లు నవ్వుతూ కేరింతాలు కొట్టుతుండగా కోడెను ఇంటికి తోలుకొనిపోయినాడు. అప్పటికప్పుడే పది, పదకొండు గంటలైనది. గ్రామంలో ఇక రావలసిన పశువులు లేవంటే లేవని అనుకొన్నారు. రాత్రిళ్లు పొలంలో కట్టివేసే పశువులుకూడా వచ్చిపోయినవని కొందరన్నారు. చాకలివాడొకడు వచ్చి, పూడ్చి ఉంచిన పందిపిల్లనుబయటికితీశాడు. దాని కింకా ప్రాణం పోలేదు. గోతిలోఉండంగనే ప్రాణంపోతేనే తప్ప లేనియెడల గ్రామపసరానికి చీడ తగులుతుందంటారు మరి! అందువల్ల అట్టిపందిపిల్ల బ్రతికి మళ్లా గ్రామంలో తిరిగితే గ్రామానికంతకూ కీడు రాగలదన్న భయంతో, ఆ చాకలివాడు మూడుగజాలపొడుగూ, బొటనవ్రేలి లావూ గల ఒక ఇనపకడ్డీ తెచ్చి, సన్నంగా గూచివలె పదునుచేసిన దానిమొనను పందిపిల్లపొట్టలోగుండా అనుసునుండి వీపునడిభాగంలోకి వచ్చేటట్లు, కసుక్కున దాని లేతకడుపులో గుచ్చి, కడ్డీమొన వీపుపై ఒక బెత్తెడు ఎత్తుకు వచ్చినతరువాత, పందిపిల్ల ప్రజలకందరికీ కనపడేటాగున, ధ్వజంఎత్తినట్లు, కడ్డీ పైకిఎత్తి పట్టుకొన్నాడు. అప్పటికి పందిపిల్లకు బాధ నివారణమై ఏడుపు చాలించింది. దానికడుపులోని లేతనెత్తురు ఇనపకడ్డీమీదుగా చాకలివాడి చేతిమీదికి ప్రవహిస్తూ, నల్లని ఇనపకడ్డీని ఎర్రగా మార్చివేసింది. అటుపిమ్మట అమ్మవారిని గుడిసెనుండి లేవదీసి ఉత్సవంతో సహా గ్రామమునసబుగారింటికి తీసుకొనివెళ్లి అక్కడ మర్యాదలు జరిగిన తరువాత మేళతాళములతో మధ్యాహ్నం ఒంటిగంటకు ఊరిబయట దేవళంలో ప్రవేశపెట్టించారు.

౨

ఆరోజే జాతర ఆరంభం. మూడురోజులు మహావైభవంతో జరుగుతుంది. ఓ! జనం ఊరూరనుండీ విరగబడిపోతున్నారు. దేవళం, ఊరికి ఒక మువ్పాతిక మైలు దూరంలో ఒక విశాలమైనప్రదేశంలో ఉన్నది. ఆరోజులగాయతు జరగవలసిన వైభవంఅంతా దేవళందగ్గరనే జరుగుతుంది. దేవళానికెదురుగ్గా పెద్దమైదానం. మైదానంలో చింతచెట్లూ, వేపచెట్లూ, తాటిచెట్లూను. ఆప్రదేశం ఇరవై, ముప్ఫై ఎకరాల విస్తీర్ణం ఉంటుంది. అక్కడ ప్రతిసంవత్సరమూ గొప్పతిరునాళ్లు జరుగుతుంది కాబట్టి వేలకువేలు ప్రజలు దిగడానికీ, వేడుకలు చేసుకోడానికీ అనువుగా ఉండేటట్టు, ముప్ఫయిఏండ్ల క్రిందట జరిగిన రీసెటిల్మెంటులో సర్కారువారు ఆప్రదేశాన్నంతా ప్రత్యేకంగా ఒక సర్వేనెంబరుగా సర్వేచేయించి, దానిలో ఇతరులెవ్వరూ ప్రయివేటు ఉపయోగానికై ప్రవేశించకుండా, సెటిల్మెంటు రిజస్టరులో ఆ నెంబరును అంకమ్మదేవళం పోరంబోకుగా రిజస్టరుచేసి పుణ్యంకట్టుకొన్నారు. అ[illegible]యతు జా[illegible]వేడుకలు జరుపుకోడానికి కావలసినంత విశాలమైనస్థలం[illegible] మండు వేసవిలో రోహిణీకార్తిలో జరిగేజాతర కాబట్టి ప్రజలకు చల్లగా నీడ నివ్వడానికి ఎన్నో చెట్లు వేయించారు — దేవళం అర్చకులు. మంచినీళ్లకు కొందరు పుణ్యాత్ములు చలివేంద్రలు పెట్టించి నీళ్లు సప్లయి చేస్తుండే ఆచారం కలదు. ఆమధ్య తాలూకాబోర్డువారు కూడా కనికరించి, ఒక ప్రత్యేకమీటింగులో వెయ్యి రూపాయలు శాంక్షన్ చేయించి, అక్కడ ఒక చేదుడు బావి త్రవ్వించి, గచ్చుతో బొడ్డుగోడా, పళ్లెమూ, గిలకా, బొక్కెనా వగైరాలన్నీ ఏర్పాటుచేయించారు. కాని - బావిని త్రవ్వించడానికి కంట్రాక్టు తీసుకొన్న తురకసాహెబుచేతి చలవకాబోలు — ఇంత కర్చుపెట్టి త్రవ్వించిన బావిలో మంచినీళ్లు పడకుండా నీళ్లు జవ్వులుగా తేలినై. అయినప్పటికీ ఎండాకాలంలో ఆ చెవిగాడ్పు ఈచెనికి కొట్టేరోజులు కాబట్టి, ఆవురావురుమని పీక ఆర్చుకొనిపొయ్యే దాహానికి ప్రజలు ఆనీటితోనే గొంతుకు తడుపుకొంటున్నారు.

తెల్లవారితే జాతరఅనంగా మైదానంయావత్తూ చిల్లరఅంగళ్లతో నిండిపోయినది. మిఠాయిఅంగళ్లూ, మామిడిపళ్ల అంగళ్లూ, ఇత్తడిసామాను అంగళ్లూ, కొయ్యసామాను అంగళ్లూ, పందిరిపట్టెమంచాల అంగళ్లూ,

లక్క బొమ్మల అంగళ్లూ, పిల్లలాడుకొనే ఆటవస్తువుల అంగళ్లూ — ఒకరకమేమిటి, రకరకాల అంగళ్లతో నిండిపోయినది. ఒకతట్టు రంకులరాట్నం తిరుగుతోంది. ఇంకొకతట్టు గారడీజరుగుతోంది. మరొకతట్టు యానాది వాళ్లు పగటివేషాలువేసి ఆడుకొంటున్నారు. ఇంకోతట్టు కాటమరాజుకథ, మరోమూల చిన్నపరెడ్డిపాట, వేరొకచోట ఆరెమరాటీలకథ, ఇంకోదిక్కున దేసింగరాజుకథ వగైరాలు జరుగుతున్నవి. అంతమందిజనం చేరినపుడు ఏకలరాఅయినా అంటుకొంటే తుడిచిపారేస్తుందన్న భయంచేత, అట్టిజాడ్యాలు రాకుండా కాపాడేదేవత అయిన అంకమ్మతల్లి సముఖంలోనే ఉన్నప్పటికీ—ఆ చల్లనితల్లిమీద విశ్వాసంలేని సర్కారువారు ఇద్దరు హెల్తు ఇన్‌స్పెక్టర్లనూ, నలుగురు వ్యాక్సినేటర్లనూ తిరునాళ్లడ్యూటీకై డెప్యూటుచేసి పంపారు. వారొక విశాలమైన పందిరి నిర్మించి, ప్రజలకు ఆరోగ్యవిషయకమైన విషయాలు బోధించే బొమ్మలపటాలను గోడలకు తగిలించి ప్రదర్శిస్తున్నారు మరొకవంక తహశీల్‌దారుగారికీ, సబుమేజస్ట్రేటువారికీ, పోలీసు సర్కిల్ ఇనస్పెక్టరుగారికీ విడిదినిమిత్తం పాకలు వేయబడిఉన్నవి. జాతర మొదటిరోజు అంతగా వేడుక ఉండదు. రెండోరోజు సాయంత్రం ఆరుగంటలకు అమ్మవారికి గావు సమయం. అదే జాతరకంతకీ రసవత్తమమయిన ఘట్టం. అప్పటికిగాని జనం ముమ్మరంగా అందుకోరు.

తెల్లవారింది; రెండోరోజు. ఉదయం ఏడు గంటల లగాయతు జనం చీమలబారులాగ రోడ్లవెంబడి బడి మూలమూలలనుండి వస్తున్నారు. ఇంటికాడ జరుగుబాటుగల ఆసాములు, వారివారి తాహతుకు తగినట్లు కుంకంబండ్లు కట్టుకొని, వాటికి పైన రంగురంగుల చీరలుకట్టి, ఎద్దులకు మెడలో మువ్వలపట్టెడా, గంటలూ, మొఖాన్న చికుమోర, తలవెంట్రుకల తాడూ, కొమ్ములకు పింగాణీపూసల దండా వగైరాలు కట్టి, శృంగారించి తోలుకొని వస్తున్నారు. ఇంకో జరుగుబాటు గలిగి కాస్తకలిగిన సంపన్నగృహస్థులు ఒకటికి మూడూ, నాలుగూకూడా కుంకంబండ్లు కట్టుకొని రావడమేకాకుండా, తలా ఒకప్రభా కట్టించి, బండిమీద ఎక్కించి తీసుకొని వస్తున్నారు. ఆసాముల ఐశ్వర్యంలోగల ఔన్నత్యంకొద్దీ ప్రభలుకూడా ఉన్నతంగా మింటికి ఎగప్రాకుతున్నవి. ప్రభఎంత పెద్దదిగా ఉంటే, ఖామందుకు అంతగౌరవమూ, గొప్పదనమూను. ప్రభలకు రోడ్లమీది చెట్లు అడ్డుతగలకుండా రైతులు ముందుగానే లోకల్ ఫండుడిపార్టుమెంటువారికి అర్జీలు యిచ్చుకోగా, వారు అడ్డుతగిలే చెట్ల కొమ్మలు నరికించి ప్రభల రాకపోకలకు ఇమ్మ చేసియుంచారు. అక్కడక్కడ టెలిగ్రాఫు తీగెలుకూడా అడ్డుతగిలేవరకు, ఆడిపార్టుమెంటువారికి అయిదేసి రూపాయలు అపరాధంకట్టి తీగలను క్రిందికి దింపుకొని ప్రభలను తోలుకొని తెచ్చుకొంటున్నారు ఆసాములు. ఎట్టి ఆటంకములున్నా, ఆమూడు రోజులూ తిరునాళ్ల ప్రజలకు ఇబ్బంది కలుగకుండా వాటినన్నిటినీ నివారించడానికి సర్కారువారు కనికరించి తయారుగాఉన్నారు.

ఓ! వందలకొద్దీ ప్రభలు తిరునాళ్లకు చేరుతున్నవి. కొందరురెడ్లు ప్రభలతోకూడా మేళమూ, తాళమూ, డప్పులూ వగైరావైభవాలతో కూడావస్తున్నారు. వారిలో ఇంకా గొప్పగొప్ప రెడ్లు పసుపుటంగీ, నెత్తికి ఎర్రపాగా, మొలకు ఉత్తరీయం, చేతకైజారూ, మొఖాన్న కుంకంబొట్టూ ధరించి, పగటిదివ్వె, హనుమంతుచీర, పెడకొమ్మ, కలికితురాయి, ఉమ్మాయిపిట్ట, వేటకత్తి, కంచుకాగడావగైరా లాంఛనాలతోసహా తిరునాళ్లకు వేంచేపు చేస్తున్నారు.

ఆ రోజు సాయంత్రం అయిదుగంటలయ్యేసరికి ఎక్కడా ఇసకవేస్తే కిందికి రాలనట్టున్నారు జనం. పిల్లలు, పెద్దలు, ముసలివాళ్లు, ఆడవాళ్లు, మొగవాళ్లు— రకరకాలమనుష్యులు రకరకాల శృంగారవిజృంభణములతో తిరునాళ్లకు చేరుకొంటున్నారు. ఆ ప్రదేశమంతా ఆనందం పొంగి పొర్లెత్తుతూవుంది. వెంకురెడ్డీ భార్యాకూడా కొడుకు బాలయ్యను తీసుకొని తిరునాళ్లకు వచ్చారు.

3

బాలయ్యకు జబ్బుచేసినపుడు మొక్కుకొన్న మొక్కుబడి వెంకురెడ్డికీ అతనిభార్యకూ మరపునకు

రాలేదు. ఎట్లా మరుస్తారు వాళ్లు ?— వాళ్లకు బాలయ్య ఒక్కడే కొడుకయ్యె. అదీగాక, బాలయ్య పుట్టినతరువాత ఈ పదిసంవత్సరాలుగా తల్లికి మళ్లా కాన్పురానందున అతనిమీదే పంచప్రాణాలూ పెట్టుకొని ఆదంపతు లతన్ని కంటికి రెప్పలా కాపాడుకొంటున్నారు. అందులోనూ అతను లేక లేక కలిగినసంతానం.

భార్య కాపురానికి వచ్చిన పదిపదకొండేళ్ల వరకూ వెంకురెడ్డికి సంతానంలేక భార్యాభర్త లిద్దరూ బిడ్డలకోసం ఆరాటించి, అనేక దేవుళ్లకూ, రాళ్లకూ, రప్పలకూ మొక్కుకోగా లేక లేక ఆనలుసు— బాలయ్య పుట్టాడు. బాలింతరాలి పురిటిస్నానంరోజున వాళ్లు గ్రామం యావన్మందికీ పసుపూ, కుంకుమా, నూనే, సున్నిపిండీ, కుంకుడుకాయలూ పంచిపెట్టుకొన్నారు. గ్రామస్థులుకూడా వెంకురెడ్డిభార్య ఇంతకాలానికి మొగపిల్లవాణ్ని కన్నదికదా అని పదకొండోరోజు పురిటిస్నానంనాడు సంసార్లందరూ తలా ఒకబిందెడు వేణ్నీళ్లూ భుజానపెట్టుకు మోసుకువచ్చి బాలింతరాలికి నెత్తిన దిమ్మరించిపోయారు. పదకొండోరోజునే బిడ్డకు భారసాల చేసుకొని, బాలయ్య అని తాతగారిపేరు పెట్టుకొని ఇరవైయొకటోరోజున పిల్లవాణ్ని తొట్టిలో పెట్టుకొని, ఆరోజు సాయంత్రం నలుగురు పేరంటాండ్రనూ పిలుచుకొని, గ్రామానికి తూర్పుగమిడిలో వున్న మంచినీళ్లబావిలో బాలింతరాలిచేత చేదవేయించారు. ఈ ప్రకారం అవకాశాలు ఉన్నవి కొన్నీ, లేనివి కొన్నీ కల్పించుకొని ఆదంపతు లెన్ని వేడుకలో చేసుకొని ఆనందిస్తూ వచ్చారు.

భగవదనుగ్రహంవల్ల బాలయ్య ఏకడగండ్లూ లేకుండా ఆరోజుకారోజు క్షేమంగానే పెరుగుతూ, రోజులూ, నెలలూ, సంవత్సరాలూ గడచి పెద్దవాడయినాడు. బాలయ్యకు తొమ్మిదోయేడు దాటి పదోయేడు రాంగనే, మామూలు ప్రకారం ఆ సంవత్సరంకూడా తలిదండ్రులు బిడ్డకు పుట్టినరోజుపండుగ చేసుకోవాలని ఆశపడి, ఉదయాన్నే పిల్లవాడికి తలంటి నీళ్లుపోసి, కొత్తగుడ్డలు కట్టి, ఆవుపాలు పొంగించి, ఇంత పప్పూ పరమాన్నమూ చేసుకొని మినపవడలూ, నిప్పట్లూ కాల్చుకొని, కావలసిన బంధువులను నలుగురినీ భోజనానికి పిలుచుకొన్నారు. మరి ఆరోజున చేసుకొన్న పిండివంటలు తిన్నందువల్లనో, పిల్లవాడికారోజు నీళ్లుపోసి శృంగారించగా ఏ పాపిష్ఠికళ్లయినా పడి దృష్టిదోషం తగిలినందువల్లనో గాని పండుగ చేసుకొన్న సాయంత్రానికి బాలయ్యకు పొట్ట ఉబ్బరించి తెల్లగా కడుగులాగ నాలుగయిదు విరేచనాలయి, వొళ్లు కొంచెం వెచ్చబడింది. దానితో తండ్రికీ, తల్లికీ గుండె గుభేల్లుమనింది. దీనికి తగినట్టుగా — ఆగ్రామంలో ఎక్కడా అలికిడి కనబడలేదు కాని!— ఆచుట్టుపక్కల అయిదారుమైళ్లదూరంలో అక్కడక్కడ ఒకటి రెండు గ్రామాలలో అమ్మవారి జాడ్యాలవల్ల బాగాఉండనట్లు ఆనోటా ఆనోటా వెంకురెడ్డికీ, అతనిభార్యకూ అదివరకే చెవికివచ్చింది. ఆపుకారు లేచిందిలగాయతు అప్పటికప్పుడే వారంరోజులుగా హంసాయిగ్రామాలవాండ్లను ఈ గ్రామానికి రాకుండా, ఈ గ్రామం వాండ్లను పొలిమేర దాటి పాయకారీగ్రామాలకు పోకుండా వెంకురెడ్డీ వగైరా రైతులు గ్రామంనాలుగుగమిళ్లలోనూ, పొలిమేరలలోనూ మనుష్యులనుపెట్టి కాపుదారీ చేయిస్తూనే ఉన్నారు. కాని ఎన్నికట్టుదిట్టాలు చేసినా ఆరోజున బాలయ్యకు వెంటవెంటనే నాలుగుసార్లు కడుపువెళ్లేవరకు తలిదండ్రులకు ఖంగారుపుట్టి వెయ్యిదేవుళ్లకూ, దేవతలకూ మొక్కుకొన్నారు. పిల్లవాడికి ఏ ఆపదా లేకుండా తెల్లవారేవరకు సుఖువుగా లేచి తిరిగినట్టయితే అంకమ్మతల్లికి గావుసమయంలో కుంభంపోయించి మేకపిల్లను కోసుకొంటామని మొక్కుకొని పసుపుగుడ్డకు చిన్నడబ్బు మీదుకట్టుకొన్నారు. ఆతలిదండ్రుల అదృష్టంకొద్దీ—భూమిమీద నూకలుండబట్టి—రాత్రి భోజనంలేకుండా పండుకొన్న బాలయ్య తెల్లవారి నిద్రలేచేవరకు కడుపుబ్బరం తీసి, విరేచనాలు కట్టి, అతనికి రెపరెపలాడుతూ ఆకలి బయలుదేరింది. అతను నిద్రమంచంమీదనుంచి లేవంగానే చీపురుకట్ట చమురులో ముంచి, నిప్పుపుల్ల ముట్టించి, ఆమంట బాలయ్యచుట్టూ మూడుసార్లు దిగదుడుపుగా తిప్పి

దిష్టితీసివేసింది తల్లి. ఆరోజు మొదలు పిల్లవాడు ఆరోగ్యం కలిగి మళ్లీ సుఖంగా తిరుగుతూ ఆడుకొంటు న్నాడు.

బాలయ్యకు జబ్బుచేసి నెమ్మదించిన మూడు నెలలకే అంకమ్మజాతర సమీపించింది ఆరోజున ఉదయాన్నే బాలయ్యకు తలంటి నీళ్లుపోసి కొత్తగుడ్డలు కట్టి అతన్ని శృంగారించారు. తలిదండ్రులుకూడా ఆ రోజున తలకు స్నానంచేసి ఇంట్లో అమ్మవారికి చలిబిండి, పానకం నైవేద్యంచేసుకొని, ఉదయం పదీ, పదకొండుగంటలకల్లా పెందలాడే భోజనంచేసుకొని వాళ్లకుతగినట్టుగా ఒక కుంకంబండి కట్టుకొని వెంకురెడ్డీ, భార్యా, బాలయ్యా తిరునాళ్లకు తయారవుతున్నారు.

"నాయనా! ఎక్కడికే మనంపోయేదీ?" అని బాలయ్య తండ్రి నడిగాడు.

"అంకమ్మతల్లి తిరునాళ్లకు తండ్రీ!" అన్నాడు వెంకురెడ్డి. వెంకురెడ్డీ, భార్యా బాలయ్య పుట్టినతరువాత మొదటి రెండుమూడేళ్లు అంకమ్మతిరునాళ్లకు వెళ్లారు కాని తరువాత తమకుటుంబవ్యవహారాలవల్లా, ఇతర కష్టాలవల్లా, పైగా వెంకురెడ్డికి వంట్లో బాగుండకా వాళ్లు ఆరేడేళ్లనుంచి ఏ తిరునాళ్లకూ తీర్థాలకూ వెళ్లడం మానేశారు. బాలయ్య కొంచెం జ్ఞానమెరిగినతరువాత ఇదే వెళ్లడం అంకమ్మ తిరునాళ్లకు.

"అక్కడ ఏంచేస్తారు" అన్నాడు బాలయ్య.

"అబ్బో! ఎంతోమంది జనం వచ్చి వేడుకలు చేసుకొని అంకమ్మ తల్లికి మొక్కుబళ్లు చెల్లించుకొని పోతారు నాయనా!"

"అంకమ్మ తల్లంటే ఎవరు?"

"ఏజబ్బూ, ఏ ఆపదా రాకుండా మనలనందరినీ కాపాడే తల్లి. నీకు జబ్బుచేసినప్పుడు ఆయమ్మవారికి మొక్కుకొన్నాం."

"నాయనా! నా మేకపిల్లనుకూడా తెచ్చుకొంటానే" అని పిచ్చిబాలయ్య అమాయకంగా అడిగాడు.

"అట్లాగే నాయనా! మేకపిల్లను తీసుకుపోకుంటే ఎట్లాబాబూ! నీకు మొక్కుబడి చెల్లించుకోవద్దూ?" అన్నాడు వెంకురెడ్డి.

బాలయ్యకు మేకపిల్లలంటే ఎంతోమక్కువ. అందులో ఆ మేకపిల్లంటే మరీ ప్రాణం. మొదటినుంచీ బాలయ్య మేకపిల్లలతోపాటు సమానంగా పెరిగి వాటితోనే ఆడుకొంటూ వచ్చాడు తండ్రి వెంకురెడ్డికి ఎప్పుడూ ఒకటో రెండో మేకలనుపెంచే అలవాటు. ఎప్పుడూ అతనియింట్లో అధమం ఒక మేకపోతూ, ఒక ఆడమేకా ఉండేవి. ఆడమేక ప్రతియేటా ఒకటో రెండో పిల్లలను పెడుతూఉండేది. ఆపిల్లలు కాస్త పెద్దవి కావడంతోనే వెంకురెడ్డి వాటిని ఎవరికైనా అమ్మివేసి పెద్ద మేకలనుమాత్రం ఇంట్లో పెట్టుకొనే మామూలు కద్దు. బాలయ్య కయిదారేళ్లువచ్చినదిలగాయతు అతను ఈ రెండుమేకలతోనూ అస్తమానూ తిరిగి ఆడుకొంటూ ఉండేవాడు. ఆమేకలు మేతకోసం బయటికిపోయినప్పుడు తప్ప అవి తిరిగి ఇంటికి చేరినది లగాయతు అతను వాటిని క్షణం విడిచిపెట్టకుండా ఉండేవాడు. బాలయ్యాఏడోయేట ఆడమేక రెండుపిల్లలను ఈనింది. అందులో ఒకటి మొగదీ, రెండోది ఆడదీని. ఆపిల్లలు కాస్తపెద్దవై తల్లిపాలు విడిచి మేతమేసే యీడుకు వచ్చేవరకు వాటితల్లి అప్పటికే ఏడెనిమిది ఈతలు ఈని ముసలిదయినందువల్ల వెంకురెడ్డి దాన్నీ, దానితోపాటు మేకపోతునూ — రెంటినీకూడా ఒక తురకసాహెబుకు రెండువరాల మాడాచవలానికి అమ్మివేసి, వాటిపిల్లలను రెంటినీ మట్టుకు తాను నిలుపుకొన్నాడు. ఈ రెండుపిల్లలూ ఇంట్లో బాలయ్యకు తోడుగా ముద్దుగా పెరుగుతూ పెద్దవవుతూ ఉన్నందువల్ల వెంకురెడ్డి మళ్లా పెద్దమేకలను కొని తీసుకురాలేదు. కాని, తల్లిమేక నమ్మివేసిన రెండునెలలకు వాయుగుణం కనిపించి, ఈ రెండుపిల్లలలోనూ ఆడపిల్ల నాలుగోనాటికి హఠాత్తుగా నాలుక బయటవేసి చచ్చిపోయింది. అదిలగాయతు మొగపిల్ల ఒక్కటే బాలయ్యదగ్గర బాగా మాలిమయింది. బాలయ్య ఆవొక్క మేకపిల్లనూ తన ప్రాణంతో

సమానంగా పెంచుకొంటున్నాడు. దానితల్లి ఉండేటప్పుడు ఆపిల్లతోపాటు తానుకూడా తల్లి మేకపొదుగులో తల దూర్చి, రెండోచన్ను నోట్లోపెట్టుకొని చప్పరిస్తూ, పాలుచేపినతరువాత పీల్చితాగుతూ మేకపిల్లతో సమానంగా తానుకూడా కడుపునింపుకొని ఆకలి తీర్చుకొంటూ ఉండేవాడు. బాలయ్యకు ఎనిమిదోయేడు వచ్చిందిలగాయతు మెడకు గోణం కట్టుకొని ఆమేక పిల్లను తానే స్వయంగా పొలం తోలుకొనిపోయి తల్లీ తండ్రీ పొలంలో ఏకలుపో తీసుకొంటూవుంటే అతను మేకపిల్ల మెడకు పొడుగాటి తాడుకట్టి పట్టుకొని చెరువుగట్టుమీది పొదలలో చెడిబుడీ ఆకు మేపుతూ ఉండేవాడు. పొద్దుగూకులూ ఆమేకను మేపినంతసేపూ మేపి సాయంత్రం దానికి చెరువులో నీళ్లు తాపించి, రాత్రి ఇంటికాడ మళ్లీ తినడానికై ఏ జువ్విమండలో, ఏ రాగిమండలో నాలుగు—లేతవిగాచూచి—తండ్రి చేతనే కోయించి, వాటిని మోయనుగా ఒక చిన్నకట్ట కట్టించి, తానే నెత్తిన పెట్టుకొని మేకను తోలుకొంటూ ఇంటికి తెస్తూ ఉండేవాడు. రాత్రిళ్లుకూడా బాలయ్య మేకను తానుపండుకొనే మంచాని కానించి గుంజకుకట్టి, తాను అన్నంతిని పండుకోబోయే సమయంలో, సాయంత్రం తెచ్చిన మండలు దానిముందు వేసి మరీ పండుకొనేవాడు.

మేకపిల్లకుకూడా బాలయ్యదగ్గర బాగా మాలిమయి, అతను ఒక్కగడియ అగుపడకుండా వుంటే దిగులుపడి మేతా నీళ్లూ ముట్టకుండా చెవులునిక్కబెట్టి, నలుదిక్కులా పారజూస్తూ మే, మే, మే అని అరుస్తూవుండేది. బాలయ్యవద్ద అలవాటయినప్పటి నుంచీ తనతల్లి దూరమైన దిగులు ఆమేకపిల్ల మరచిపోయింది. ఒక్కొకప్పుడు ఆ మేకపిల్ల నిద్రపోతూవున్న బాలయ్య పక్కలోకి పోయి ఆమంచం మీదనే తాను కూడా కాళ్లు ముడుచుకొని పండుకొని, నెమరువేస్తూ, అప్పుడప్పుడు తనతల బాలయ్యఒడిలో పెట్టుకొని నిద్రపోయేది. మెలుకువ వచ్చినపుడు బాలయ్య ఆపిల్లను దగ్గరగా తీసుకొని చేత్తో దువ్వి ముద్దు పెట్టుకొని చలివేయకుండా తాను కప్పుకొన్న దుప్పటీ సగం దానికి కప్పి, మీద చెయ్యివేసి పండుకొనేవాడు. ఈ విధంగా బాలయ్యా, మేకపిల్లా పశునరజన్మలభేదం పాటించకుండా ఏకగర్భవాసాన్న పుట్టిన బిడ్డలవలె పెరుగుతూ ఒకరి నొకరు అన్యోన్యమూ ప్రేమించుకొంటూ జీవిస్తూవున్నరోజు లవి. బాలయ్యకు పదోయేడు ప్రవేశించినప్పటికి మేకపిల్లకు మూడోయేడు ప్రవేశించింది. బాలయ్య మేకపిల్లకు ముస్తీబుచేశాడు.

అంకమ్మతల్లి జాతరకు వెంకురెడ్డీ, భార్యా బాలయ్యానూ, అతని మేకపిల్లనూ తీసికొని బండెక్కినారు. తండ్రి చెప్పిన మాటలు బాలయ్యకు అర్థంకాలేదు; తానూ తన మేకపిల్లా తిరునాళ్లకు వెడుతున్నామన్న సంబరంలో అతను వాటినిగూర్చి యింక ఆలోచన కూడా చేయలేదు. బండెక్కి కూర్చుని బాలయ్య మేకపోతును దగ్గరకు తీసుకొన్నాడు. మేకపోతు బాలయ్యఒడిలో తలపెట్టుకొని నెమరవేస్తూ పండుకొన్నది. బాలయ్య పుట్టిన గ్రామానికీ, అంకమ్మజాతర జరిగే గ్రామానికీ సుమారు పదిమైళ్లదూరంపైగా ఉంటుంది. దారిపొడుగునా వెంకురెడ్డీ, భార్యా అంకమ్మతల్లికి దణ్ణాలుపెట్టుకొంటూ మధ్యాహ్నం మూడునాలుగు గంటలకు అంకమ్మదేవళంవద్దకు చేరుకొన్నారు. బండిని ఎడంగా వేపచెట్టుకింద విప్పి వెంకురెడ్డీ, భార్యా, బాలయ్యా తిరునాళ్లు చూడడానికి బయలుదేరారు. బాలయ్య మేకపిల్లను విడిచిపెట్టకుండా దాని తాడు చేత్తో పట్టుకొని కూడాతిప్పుకొంటున్నాడు.

౪

మంచిమండువేసవి. పడమటి గాడ్పు చేటలతో నిప్పులు చెరుగుతున్నది. జనానికి నాలుక తడారిపోతున్నది. ఎన్నినీళ్లు తాగినా పొట్ట ఉబ్బడమేకాని దాహశాంతి కావడంలేదు. జనం కిటకిటలాడుతూ ఉన్నారు. దేవళందగ్గరి తిరునాళ్లఘోష బయట మైలుదూరంలో గలవారికి కూడా వినపడుతున్నది. బాలయ్య అదివర కెన్నడూ అమ్మవారిజాతర చూచినవాడూ కాడు; విన్నవాడూ

కాదు. అంతా మహావింతగా ఉన్న దతనికి. అంతమంది జనం ఒక్కచోట చేరగా తా నెన్నడూ చూడలేదు. మిఠాయిఅంగడికి తీసుకొనివెళ్లి తండ్రి ఒకరూపాయి మిఠాయికొమ్ములూ, జీడిపప్పూ కొని బాలయ్యచేతిలో పెట్టాడు. నాలుగుకొమ్ములు తాను తిని నాలుగు మేకపిల్ల నోటికందిచ్చాడు బాలయ్య. కాని ఆ జనసమ్మర్దంలో మేకపిల్ల పసికట్టిందో యేమో, దానికి గుండెలు ఆదుర్దాగా ఉండి, నోటి కేమీ హితవుకానందున కాబోలు, బాలయ్య అందిచ్చిన కొమ్ములు అది అందుకోకుండా, నెమరుఅయినా వేయడంచాలించి, అతనితోకూడా తిరుగుతున్నది.

సాయంత్రం అయిదు గంటలు కాగానే అమ్మవారి దేవళందగ్గర జనం తోసుకొంటున్నారు. దేవళం వద్దకు పోవడానికి వీల్లేకుండా ఉన్నది. గావుసమయం సమీపించింది. అయిదూ అయినున్నరగంటల లగాయతు మొక్కుబళ్లు చెల్లుబడికావాలె. గావుఅంటే ఏమిటో, ఎట్లాఉంటుందో కళ్లారా చూడడానికై తహశీల్దారుగారు, మేజస్ట్రీటుగారు, పోలీసు సర్కిల్ ఇనస్పెక్టరుగారు దేవళంవాకిట విడిగా ఒకప్రక్క తలాఒకకుర్చీ వేయించుకొని కూర్చున్నారు. సబిన స్పెక్టర్లూ, పోలీసు జవానులూ జనాన్ని ఆతట్టుకూ, ఈతట్టుకూ లాఠీకర్రలతో నెట్టి మొక్కుబడి చెల్లించవలసినవాండ్లు దేవళంకాడికి రావడానికి దారితీస్తున్నారు. అక్కడ ఏమిజరుగుతోందో బాగాకనపడాలని, జనం ఒకరిభుజాలమీద మరొకరు తలలు పెట్టి పాదాలు ఎత్తి బొటనవేళ్లమీద నిలబడి, ముఖం అంతా కళ్లు చేసుకొని చూస్తున్నారు. చిన్న పిల్లల్ని కొంతమంది భుజాలమీద కూర్చోపెట్టుకొని, దేవళం వాకిటజరిగే వైభవాన్ని చూపుతున్నారు. ఈత్రొక్కుళ్లాటలో మోచేతిపోటులకు, మోకాలి త్రోపులకు అవస్థపడలేక కొంతమంది సమీపంలో గల చింతచెట్లూ, వేపచెట్లూ ఎక్కి, కొమ్మలసందున కూర్చుని చూస్తున్నారు. దేవళానికి ఉత్తరపుతట్టు సుశిమాను తిరుగుతున్నది. దేవళంచుట్టూ కుంకంబళ్లు తిరగడానికి కట్టబడిన దారిలో బళ్లు తిరుగుతున్నవి. అమ్మవారిగరగలు దేవళంలో అలంకరింపబడి శోభిల్లుతూఉన్నవి.

గణాచారులలో ఒకడు, మూతిమీది మీసాన్నయినా తీయించకుండా చీర కట్టుకొని, రవికె తొడుక్కొని. ఆడవేషం వేసుకొని, ఒంటికీ, ముఖానికీ పసుపూ కుంకుమా అలముకొని, ముక్కుకి నత్తుపెట్టుకొని, చేత వేపమండలుపట్టుకొని దేవళంగడపలో, ఎడంకాలు కిందికిముడిచి, కుడికాలు పైకి వంచి, మోకాలిపై చేయి పెట్టుకొని కూర్చున్నాడు. ఇతడే అమ్మవారి అపరావతారం. ఇతడారోజున ఎవరితోనూ మాట్లాడడు. మౌనముద్రవహించి ఉంటాడు. మనిషి మన స్మారకంలోనే ఉండడని అంటారు కొందరు. అప్పుడప్పుడు చిరునవ్వు మాత్రం నవ్వుతూ ఉంటాడు. మరొకగణాచారి చేత్తో ఫురదాడు పట్టుకొని ఒళ్లుతెలియకుండా గంతులువేస్తున్నాడు. ఇతనికికూడా ఆరోజు స్మారకం ఉండదనే ప్రతీతి దేవళంవాకిటకు దక్షిణపుతట్టు డప్పులు వగైరాల మేళం చెవులు చిల్లులుపడేటట్టు ఎవరిమాట వారికే వినపడకుండా ధ్వనిచేస్తున్నది. గణాచారిప్రక్కన కుందిలో సాంబ్రాణిపొగ పొరలు పొరలుగా, తెరలు తెరలుగా పైకిలేచి మేఘంలా వ్యాపిస్తూఉన్నది. దాన్ని ఆఘ్రాణించేవరకు గణాచార్లకే కాకుండా, చూపరులకుకూడా ఒకవిధమైన ఆవేశం కలుగుతున్నది. మొక్కుబళ్లవారు తలా ఒక మేకపోతునో, పొట్టేలునో, కోడినో తెచ్చి, దగ్గర పెట్టుకొని నిలబడియున్నారు. వారివెంట వచ్చిన ఆసన్నజీవాలు చేసే ఆక్రందనధ్వని సముద్రంలో పడ్డ వానచినుకులాగ, ఎవరికీ వినపడకుండా ఆరొదలో లీనమైపోతున్నది. వెంకురెడ్డీ, భార్యా, బాలయ్యాకూడా దేవళంకాడికి వచ్చి ఒక తట్టుగా ఒదిగి నిలబడి యున్నారు.

ఇంతలో ఒక పూజగొల్లవాడు ఒక నిండుకల్లు కుండ భుజానపెట్టుకొని, దేవళం గడపలో కూర్చున్న ఆడవేషధారి అయిన గణాచారిని సమీపించి, కుండలో కల్లు తాను నోట్లో పోసుకొని, పుక్కిలించి, ఒక్కొక్క పుక్కిలే గణాచారి ముఖాన్న తుపుక్కున ఉమ్మివేస్తున్నాడు. ఆ ప్రకారం కుండలో కల్లుయావత్తూ పూర్తిఅయ్యేదాకా అతడు పుక్కిలించి, గణాచారిని

నఖశిఖపర్యంతమూ స్నానంచేయించాడు. గణాచారి చిరునవ్వు నవ్వుతూనే ఉన్నది. ఇంతలో మరిద్దరు మనుష్యులు వచ్చి గణాచారిని నోటపట్టరాని బండబూతులు, తిట్టినబూతు తిట్టకుండా, గుక్క తిరగకుండా ఒకరి తర్వాత మరొకరు చొప్పున ఒకపావుగంటసేపు బూతులదండకం చదివి ప్రక్కకు ఒదిగారు. గణాచారి ప్రసన్న సూచకంగా చిరునవ్వు నవ్వింది. ఈ ప్రకారం తిట్టితే అమ్మవారికి బ్రహ్మానందమట! ఆ తరువాత ఒక ఆసాదివాడు నోట్లో పెడకొమ్ము పెట్టుకొని, గణాచారిముఖందగ్గర పెట్టి ఊది వికృతశబ్దం చేశాడు. ఆ తరువాత మరిద్దరు మనుష్యులు ఒక మేకపిల్లను తెచ్చి, ముందుకాళ్లురెండూ ఒకడున్నూ, వెనకకాళ్లు రెండూ మరొకడున్నూ పట్టుకొని, మేకకడుపు అడుగుభాగం పైకి వచ్చేటట్టు వెల్లకిలా త్రిప్పి, ఎత్తిపట్టుకొని నిలబడ్డారు. మరొకడు వచ్చి మేకనోరూ, ముక్కు రంధ్రాలూ చేతులతో గట్టిగా మూసిపట్టుకొన్నాడు. మళ్లా మేకమీద ఒకడు పెడకొమ్ము పెట్టి ఊదాడు. అప్పటికప్పుడే మేకపిల్లకడుపు పీరణంలాగ ఉబ్బి పొట్ట పైకి లేచింది. దేవళంవాకిట గణాచార్లు సివంఎత్తి శరీరం తెలియకుండా చిందులు తొక్కుతూ వెర్రికేకలు వేస్తున్నారు. వారిలో ఇద్దరు గణాచారులు మేకకు ఇరుప్రక్కలా చెరొకరూ నిలబడి, చేతిలోఉండిన పురదాడుతో (అనగా మొదట లావుగాఉండి చివరకు పొయ్యేవరకు సన్నగిల్లే బారెడు పొడుగుతాడు) వరుసవరుసగా, ఒకరితర్వాత మరొకరుచొప్పున మేకపిల్ల కడుపుమీద పెటీ, పెటీ మని ఇరవై దెబ్బలు కొట్టారు. వాకిట గణాచారి చిరునవ్వు నవ్వింది. ఇంతకంటె నన్నుమీ రేంచేయగలరు - ఇంతేనా అన్నట్టుగా, ఎన్నిదెబ్బలుకొట్టినా మేకపిల్ల కిక్కురు మనకుండా నోరుమూసుకొని ఊరుకొంది. అంతట గణాచార్లలో ఒకడు ఆమేకపిల్లను చేతులతో ఎత్తుకొని తనమూతివద్ద మేకపిల్లమూతి పెట్టుకొని దాని అడుగు దవడ, పైదవడచివరఉండే చర్మాన్ని తన మునిపళ్లతో ముక్కలు ముక్కలుగా కొరికి మాంసపు కండలను కిందకుమ్మివేస్తూ గంతులువేస్తున్నాడు. అప్పటికి జనంలో విపరీతావేశమూ, అహాకారాలూ జాస్తిఅయినవి. గణాచారి చిరునవ్వు నవ్వుతూనే ఉన్నది. ఈ వినోదాన్నంతా చూస్తూ సర్కారుఅధికార్లు ఆనందిస్తున్నారు.

బాలయ్యకిదేమీ అర్థంకావడం లేదు. అతనికి గుండెలు రైలుఇంజనులాగ దడదడ కొట్టుకొంటున్నవి. అతని తల్లిదండ్రులు అమ్మవారికి చేతులెత్తి మొక్కుకొంటున్నారు. చేతులోపట్టుకొన్న మేకపిల్ల మే, మే అని తెగఅరుస్తున్నది. బాలయ్యకు మేకపిల్లమీద వెర్రి మమకారం బయలుదేరింది. దాన్ని తనప్రక్కకు దగ్గరగా లాక్కొని చేత్తోదువ్వుతున్నాడు.

ఇంతలో మొక్కుబళ్లు అని కేక వినబడింది. ఒక్కొక్కరే ముందుకు సాగారు. వేటలకు ముఖాన్న పసుపూ, కుంకుమా పూసి, మెడలో వేపాకు కట్టి, ముందుకు తీసుకొనివస్తున్నారు. ఒక గణాచారి అర్ధమణుగు బరువుగల ఒక ఆయుధాన్ని భుజంమీద పెట్టుకొని నిలబడియున్నాడు. ఒక్కొక్కరే వేటపోతును గణాచారిసముఖంలోనికి తీసుకొనిపోయి, ముందుకు వంగి దణ్ణాలుపెట్టుతున్నారు. గణాచారి చిరునవ్వునవ్వుతూనే ఉన్నది. ఆయుధపాణిఅయిన మనిషి పూర్తిగా కైపెక్కి ఉన్నాడు. అతనిగ్రుడ్లు ఎర్రగా చింతనిప్పులలాగా కణకణలాడుతున్నవి. ఆ ప్రదేశం అంతా కల్లుకంపుతో ముక్కుబద్దలైపోతున్నది. పైన ఆకాశంమీద గద్దలు గుంపులు గుంపులుగా వలయాలు చుట్టుతున్నవి. కొన్ని రాబందులు సమీపంలోఉన్న తాటిచెట్లమీద కూర్చున్నవి. ఆయుధపాణి ఒక్కొక్క వేటనే మెడమీద ఆయుధంతో ఒక్కపెట్టుపెట్టి, త్రుటికాలంలో దానిమొం,తలకూడెమునకూ సంబంధం విడదీస్తున్నాడు. క్రిందపడిన తలలూ, మొండెములూ ఒకటి రెండు నిముషాలు గిలగిలకొట్టుకొంటూ వరదలై ప్రవహించేరక్తాన్ని నలువైపులా చిమ్ముతూ కొంతసేపటికి చలనంతగ్గి ఊరుకొంటున్నవి. ఇట్లా ఒకచోట కాదు, రెండుచోట్ల కాదు; నాలుగైదుచోట్ల వేటలు

జరుగుతున్నవి; సన్నజీవాలు లెక్కలేకుండా తెగిపోతున్నవి. చిందిన నెత్తురు చుక్కలు చుట్టూ నిలబడివున్న జనం గుడ్డలమీదకూ, మొఖాలమీదకూ చిందుతున్నవి. పొద్దుకూకి సంజచీకటి పడేవరకు వేటలు వందలు వందలుగా తెగిపోతున్నవి. తెగిన తలకాయలుమాత్రం—మేకతలకాయలు ఒకగుట్టగానూ, గొర్రెతలకాయలు ఒక గుట్టగానూ, కోడితలలు ఒకగుట్టగానూ,— గొల్లవాళ్లొకచోట విడివిడిగా పోగులు పెట్టుతున్నారు. కళేబరాలనుమాత్రం స్వంతదార్లు తీసుకొనిపోతున్నారు. నెత్తురుతో తడిసిన కాలిక్రింది మట్టి ఎర్రగా అడుసు కట్టి బురదబురదగా కాలువేస్తే జర్రున జారుతున్నది. ఆయుధధారిఅయిన గణాచారి కత్తి మార్చి మరొక కత్తి తీసుకొన్నాడు. పాతకత్తిని మరొకడు రక్తం తుడిచి రాతిమీద పదును పెడుతున్నాడు. అంతా మహా కోలాహలంగా ఉంది; జనసమ్మర్దంఎక్కువైనది.

ఇంతలో వెంకురెడ్డి, భార్యా ముందుకు రెండడుగులు వేశారు. బాలయ్య మేకను దగ్గరగా తీసుకొని వెనుకకు నాలుగడుగులు వేశాడు. తనకళ్లఎదుట లెఖ్కలేని సన్నజీవాలు తెగిపోతున్నవి. సృష్టికర్తచే సృజింపబడ్డ నోరులేని ఆ సన్నజీవాలతలకాయలను కనురెప్పపాటులో శరీరంనుండి వేరుచేయగలవారేగాని విడిపోయినతల నొక్కదానిని కూడా తిరిగీ అతికించగల మొనగాడు అతనికళ్ల కొక్కడుకూడా కనిపించడం లేదు. బాలయ్యకు గాబరాపుట్టింది. శరీరం చిరుచెమ్మటపోసింది. కాళ్లు భూమిమీద నిలవడం లేదు. త్రోపు డెక్కువయినది; నలిగిపోతున్నాడు. అతనికి కళ్లు చీకట్లు కమ్ముతున్నవి. ఆ త్రొక్కిడిలో గాలి సరిగా రాక అతనికి ఊపిరాడడంలేదు. దాహం పీకె ఆర్చుకొనిపోతున్నది. గుండె దడదడమని కొట్టుకొంటున్నది. తన మేకపిల్ల ఏమవుతుందో అని అతనికి భయంవేసింది. తనపిల్లకు కూడా మొఖాన్న పసుపూ, మెడలో వేపమండలూ ఉన్నవి. ఇంతవిపరీతమైన జీవహింస చూచేసరికి ఆబాలుడికి ఒళ్లు కంపరమెత్తిపోయింది. ఎందుకు నరుకుతున్నారో అతనికి అర్థంకావడం లేదు. ఇటువంటిచోటికి తనతల్లిదండ్రులు తీసుకొని వస్తారని అతనికి తెలియదు. మేకపిల్లె తన ప్రక్కన వున్నదో లేదో అని అతడు పదేపదే చూసుకొంటున్నాడు.

"అబ్బాయీ! రా" అని ముందుకు జరిగిన తండ్రి పిలిచాడు. బాలయ్య కదలలేదు. తండ్రి వెనక్కి వచ్చి మేకపిల్లను బాలయ్యచేతిలోనుంచి లాక్కొన్నాడు. బాలయ్య కెవ్వుమని కేకవేసి ఏడుపు ఆరంభించాడు.

"నాయనా! తప్పు! ఏడవకూడదు. అదుగో చూడు! అంకమ్మతల్లి. భయపడకు. దణ్ణం పెట్టుకో" అని తల్లిదండ్రులు గణాచారిని చూపించారు. "నా మేకపిల్లని నాకిచ్చివేయవే నాయనా! నేను రానే" అని బాలయ్య ఏడుస్తున్నాడు. "అట్లా అనకూడదు తండ్రీ! నీకు జబ్బు చేసినపుడు మేకపోతు నిస్తామని మొక్కుకొన్నాం. దీన్ని అమ్మవారి కిచ్చివేయి. నీ కింకొకటి మంచిది కొని పెడతాలే" అని తండ్రి బుజ్జగిస్తున్నాడు. ఇంతలో పిల్లవాణ్ని ఎందుకు తీసుకువచ్చావయ్యా! వెనక్కి తీయవయ్యా" అని గణాచార్లు అరుస్తున్నారు. బాలయ్య మేక తెగఅరుస్తూ నిలబడిఉన్నది. వెంకురెడ్డి మేకపిల్లను గణాచారిచేతి కందిచ్చాడు. బాలయ్య గొల్లున గోల పెడుతూ ముందుకు దూకుతున్నాడు. తల్లి వెనక్కి తీస్తోం దతన్ని.

ఒక గణాచారి మేకపిల్లను గుమ్మంలోకూర్చున్న ఆడవేషధారి అయిన గణాచారివద్దకు తీసుకొనివెళ్లాడు. ఆమె చిరునవ్వు నవ్వింది. సంజచీకటి- సాంబ్రాణిధూపం పొగలు. అంతా మసకమసకగా ఉంది. జనసమ్మర్దం జాస్తి అయినది. పక్కజనంలో వేటభాగాలకోసం చాకళ్లలో చాకళ్లకు తగవులుపడ్డవి. తప్పతాగిఉన్నారేమో వాళ్లు అది పెద్ద డెబ్బలాటయి గలభా ముదిరింది. తోపు డెక్కువయింది. జనం కనిష్టీబులనుకూడా తోసుకొని అధికారులమీద పడుతున్నారు. అక్కడ కూర్చుండడం వారికే కష్టమయింది. బయటకు వెడదామంటే దారీతెన్నూ కనబడడం లేదు; లేచి నుంచున్నారు. అంతా ఒక పేటతోపుడు. ఇంత సమ్మర్దంలోను, ఇంత తోపుడులోను బాలయ్యకు కనబడుతున్నదల్లా అతని మేకపిల్లే. దానిమీదే ఉంది అతనిదృష్టి. మేకపిల్లకూ

అంతే. మేకపిల్ల బాలయ్యవైపు తిరిగి కన్నీరుకారుస్తూ ఒకటే అరుస్తోంది. బాలయ్యకు హృదయం ద్రవించి పోతోంది. అతనిమనస్సు మనస్సులో లేదు. కేకలు హెచ్చుతున్నవి. ఎవరి సందడిలో వారున్నారు. ఇంతరొదలోనూ ఏకాగ్రచిత్తంతో "అంకమ్మతల్లీ! నీదయ చల్లంగా ఉండాలమ్మా" అని బాలయ్య తల్లిదండ్రులు అమ్మవారికి చేతులెత్తి మొక్కుకొంటున్నారు. ఆయుధపాణి మేకపిల్ల మెడకు కత్తి గురిచేసి పైకెత్తాడు. బాలయ్యకు ఒళ్లు తెలియలేదు. "చచ్చిపోతోంది బాబోయి నా మేకపిల్ల" అంటూ ముందుకు దూకినాడు. ఆగలభా జనంత్రోపుడులో ఎట్లాజరిగిందో మరి, మేకపిల్లమీద వచ్చిపడ్డాడు బాలయ్య. ఆతోపుకి మేక జరగింది. పైకెత్తిన గణాచారికత్తి బాలయ్య ప్రాణాలు తీసింది. అతనితలా, మొండెమూ నేలమీద పడి గిలగిల కొట్టుకొంటున్నవి. మే, మే అని అరుస్తూ మేకపిల్ల బాలయ్యచుట్టూ తిరుగుతున్నది. బాలయ్యకళ్లు మేకను చూసుకొని నవ్వి మూసుకుపోయినవి.

అంతా నిశ్శబ్దమయిపోయింది క్షణకాలం. బాలయ్యతలిదండ్రుల యేడుపే వినబడ్డదల్లా అప్పుడు. "బాలయ్యో! బాబో!" అంటూ నేలమీద కుప్ప గూలిపోయారు వారు. "ఖూనీ, ఖూనీ, పకడ్ లే" అంటూ అదిగరకే లేచి నుంచున్న పోలీసుసర్కిల్ ఇనస్పెక్టరు ముందుకు తోసుకవచ్చాడు. ఆయుధపాణి నిద్దరు పోలీసుజవానులు అరెస్టు చేసేవరకు అతని సివం తగ్గి ఒంటిమీద స్మారకం కలిగింది. గుమ్మంలో కూర్చున్న గణాచారికి ఈ సారిమాత్రం ముఖంమీద చిరునవ్వు లేదు; తెల్లమొఖంవేసింది. కూర్చున్నమనిషి లేచి నిలబడ్డాడు.

"ఎలక్షన్లు"

ఎన్నికలకు సంబంధించిన యావద్విషయములు తెల్పు తెలుగు గ్రంథము

వెల రూ 2-8-0.

గ్రంథకర్త: అవసరాల వెంకటనర్సు బి. ఏ., బి. యల్., వకీలు.

శాసనసభల ఎన్నికలు, జిల్లాబోర్డుల మునిసిపాలిటీ పంచాయతీల ఎన్నికలున్ను, విశ్వాసరాహిత్య తీర్మానములున్ను, ఎలక్షను విచారణలును, ప్రెసిడెంటు- వైసు ప్రెసిడెంటు, ఎన్నికలు మున్నగు విషయములగూర్చి యిందు విపులముగా వ్రాయబడియున్నది.

ఓటరు జాబితాలు మొదలు మెంబరు ఎన్నిక పూర్తి యగువరకు అమలులో పెట్టు న్యాయశాస్త్రవిధాన మంతయునీ గ్రంథమున సులభశైలిని విశదీకరింపబడియున్నది.

ఆంధ్రగ్రంథమాల,

నెం. 7, తంబుశెట్టి వీధి మద్రాసు.